

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Моника Петрова Попова
/доцент по Керамика и доктор по Египтология/
Щатен преподавател на НБУ в
Направление - 8.2 “Изобразително изкуство“
за
придобиване на научна степен „доктор“
по професионално направление-
8.1 „Теория на изкуствата“
с кандидат- Марина Петрова Персенгиева

/научен ръководител – доц.д-р Оксана Минаева/

на тема:

„ОБРАЗНА СИМВОЛИКА В ПОДОВАТА МОЗАЕЧНА УКРАСА ОТ РАННОХРИСТИЯНСКИТЕ БАЗИЛИКИ НА БАЛКАНИТЕ“

Марина Петрова Персенгиева е родена на 24 декември 1973 год. в гр. Шумен. Завършва гимназия с разширено изучаване на английски език. През 1996 год. завършва с отличие специалност „Промислен дизайн“ в Русенски Университет и получава магистърска степен инженер-дизайнер. В същата година специализира „Моден дизайн“ в гр. Милано. През 1998 год. създава модна къща „Саботаж“. В периода 1995-1998 участва в модни форуми и три пъти е сред финалистите на престижния международен конкурс за висша мода „Smirnoff“.

През 2002-2008 год. е уредник в художествена галерия и куратор на изложби на съвременни български художници. От 2008 год. до 2014 год. е председател на сдружение „Палитри“ – гр. Варна. От 2010 год. е член на дизайн формация „Черга“. Дълги години работи в сферата на графичния и интериорен дизайн. Носителка е на множество награди за дизайн.

Марина Персенгиева учи в магистърска програма „Сравнително изкуствознание“ в НБУ, която завършва през 2012 с теза „Подовата мозаична украса в ранните християнски базилики по българското Черноморие“ с научен ръководител проф. д-р Георги Геров. Постепенно тя навлиза все повече в проблематиката на късната Античност и утвърждаването на раннохристиянското изкуство на Балканите, като в докторската си разработка се спира на изучаването на паметниците на мозаечното изкуство у нас и на Балканите, с помощта на научния ръководител- доц. д-р Оксана Минаева.

Дисертацията се състои от три части:

I част: Текст. Включва увод, четири глави и заключение. Към първата част са приложени библиография, списък на съкращенията, списък на античните селища, списък на илюстрациите в текста, списък на илюстрациите в каталога, списък на илюстрациите в албума. Обем: 342 стр.

II част: Каталог на избрани раннохристиянски паметници с мозайки от късноантичните Балкани. Включва план и текстовата част на самия каталог. Разгледани са 127 мозаични паметника от 16 антични провинции на Балканите. Обем: 234 стр.

III част: Албум. Включва 301 илюстрации на подови мозайки, стенни мозайки, стенописи, релефи, килими, текстилни пана и литургични съдове от раннохристиянския период. Обем: 167 стр.

Трудът е интердисциплинарен и е съобразен с класическия модел от западната школа в областта на античното и византийското изкуство, следван от повечето българските учени.

В уводната част, докторантката изяснява периодизацията и фиксира същността на разглежданото историческо време, което е обвързано с началото на една нова епоха – Ранното Християнство, което в рамките на 6 века се оформя като едно ново религиозно учение, което ще преобърне света на езичеството, за да създаде един напълно различен свят с напълно нова образност. Едно от проявленията на тази нова образност е подовата мозаична украса от раннохристиянските базилики на Балканите.

Докторантката много увлекателно, селективно и със задълбочено познание навлиза в същината на тематиката, като този прецизен баланс, тя следва до края на дисертационния си труд.

Още в увода, актуалността на темата е определена в няколко аспекта:

- Засиленият личен интерес на авторката към мозаичната подова украса от раннохристиянската базилика на Балканите
- Засилен институционален и държавен интерес към мозайката от Ранните базилики и въобще на мозайката обвързана с Християнската религия, особено в периода на формиране на религията.
- Мозайката, като пряк изразител на ранната образна система и съществен елемент, участващ в изграждането на християнското богослужение.
- Мозайката, като тайнопис, в периода на формиране и стабилизиране на Християнското учение.
- Литургията, архитектурата и мозаичната декорация в общ синтез, като философско-духовна рамка на раннохристиянското изкуство.
- Балканите, като пресечна точка на различни култури и дадената адекватна представа на общо-значимите проявления в исторически, религиозен и образен план.

Проучването по темата е задълбочено, като се ползват и цитират редица изследвания и публикации от XX-тия и XXI- век, старозаветните и евангелски текстове, богословските съчинения, апокрифи и т.н. Подаден е сериозен набор от имена, работили в областта на религията, историята и изобразителното изкуство.

Подходът, който се използва при изследването, е интердисциплинарен и обхваща в пълнота появата, развитието и еволюцията на християнското изкуство, което е неразривно свързано с богословските текстове и литургичната практика на ранната Църква, разглеждано в частност чрез подовата мозаична украса.

За целта изключително умело се използва културно-историческият метод, както и сравнителният и стилев анализ, чрез които се правят паралели, търсят се характерни елементи, разграничават се стилистични белези, определят се символни групи в декоративната мозаична украса и в свързаната с нея храмова архитектура. В проблематиката на литургийната практика, ранната образна система в християнството се разглежда посредством дедуктивните методи, феноменологията и херменевтиката, което успешно конкретизира не само явлениято, но и неговия социален и културен контекст, което прави труда напълно разбираем не само за професионалисти, но и за учещи се в различни направления на науката и изкуството, обвързани с тематиката.

Обект на изследването е подовата мозаична декорация от базиликите в раннохристиянските центрове на Балканите, с нейните символни групи, сюжети и композиционни схеми, чрез които успешно се проследява същността на образите, които са символи на мистическата духовност.

Предмет на проучването е образната символика в подовите мозайки от ранните християнски базилики на Балканите, разгледани в конкретиката на литургичната практика, която се явява център на църковния живот, чрез всички негови проявления. В тази конкретика, ранната образна система на християнската църква се явява крайъгълен камък в разбирането на богословските и теологични аспекти на вярата, което предполага сложните взаимоотношения между образ, храм и литургия, съставляващи мистериални кодове към разкриване на Божествените тайни на сътворението.

Целите на изследването успешно се разкриват чрез:

- символичния аспект на фигуралните подови мозайки в раннохристиянските базилики, успоредно на храмовата архитектура и с богословските текстове на Отците на църквата и раннохристиянските апологети;
- правилното проследяване на декоративната програма на мозаичните композиции, съпоставяйки я със символичната образна система на Светите Таинства;
- обобщаване на обобщите използвани декоративни мотиви, сравнявайки ги с декоративните мотиви от подови мозайки в други райони, в търсене на съответствия и различия;
- успешно определяне на сюжетите от мозаичната украса, които са с Евхаристиен характер;
- прекрасно доказана взаимовръзка на литургия, богословие, философия, изкуство в раннохристиянска образна система.

Решените задачи имат ясна насоченост – обвързана с мозаичната образност, но изяснени в контекста на историческата ситуация, храмовото строителство, влиянието на арианството през този период, иконографските Евхаристийни промени, паралели на декоративни сходства с местни и чужди ателиета, с моментни и езически типологии, както и промяна в литургичната практика.

Резултатът от изследването, разширява познанието в контекста на мозаичното изкуство чрез семантична интерпретация на изображенията според функцията на сградите; хронологично описва произхода на използваните схеми, тяхното обогатяване и синтезиране; открива сходства и паралели на символите, свързани със Светата Евхаристия, както и анализира общите Балкански иконографско-стилови особености в паметниците от този период.

В Глава Първа – Раннохристиянският храм – литургична практика и символика на архитектурното пространство, Марина Персенгиева показва своите изключителни познания в исторически, архитектурен, религиозен и изкуствоведчески план. Умее да следва успешно хронологията на историческите събития, да ги съпоставя с локалните-регионални поведения,

литургични и естетически практики , което води до едни сложни семантични обвързаности. Това я прави – абсолютен пример за успешното анализиране и канализиране на сложна и интердисциплинарна тематика, каквото е мозаечната украса в раннохристиянските базилики.

Префиненият професионализъм на докторантката, се усеща и в завидният подбор на снимки и схеми, приложени, като доказателствен материал. Те са резултат от сериозно и дългосрочно проучване по отношение на християнската ритуална образност и съпътстващите ги архитектурни ансамбли.

Във втора глава, докторантката показва своите безспорни познания в теологията на религията, особено в раннохристиянските ритуални поведения, което е най- сложната част откъм тълкувание, поради тайнствената си – религиозна обвързаност. Поради тази причина, тълкуването на образа става сложен, като сложността идва от частичната субективност при проучването, въпреки, че винаги е налице сравнителна условност при подобен тип анализиране. Внимателният подход към използването и анализирането на образите говори за важноста, която имат те за предаване на познание, което има няколко пласта в християнското учение – теологично, мистично, образно, нравствено и морално.

В трета и четвърта глава, успешно са анализирани изображенията, като иконография и типология от сцените на Евхаристийната тема в подовите раннохристиянски мозайки на Балканите.

Проследяването на Евхаристийната тема в подовата мозаична украса, както споменава докторантката е един сложен и пълен с много неизвестни научен дискурс, който досега е бил извършван само върху ограничен брой паметници, произхождащи само от една страна. За първи път се анализират многобройните мозайки от всички древни провинции на Балканите , което не само разширява базата данни, но и предоставя нови възможности за многоаспектно изследване на темата за ранната литургична практика от формална, символна и богословска гледна точка. Това сложно и пълноценно проучване, поради своята интердисциплинарност, обогатява базата данни не само от богословска гледна точка, но и във всичките останали проявления, като архитектурата, изкуството, символика и т.н. Приложеният снимков материал е завиден и респектиращ и прави много нагледна и пълноценна доказателствената аргументация.

Най-отговорно потвърждавам научните приноси, формулирани от докторанта:

1. За първи път в литературата образната символика в раннохристиянското изкуство е изследвана на базата на целия материал от подови мозайки на Балканите.
2. Трудът е интердисциплинарен, но най-подробно и комплексно е проследена връзката между изображенията и литургията: в архитектурен аспект, с осите на движение на клира и енорияшите; в съпровождащите цитати от Стария и Новия Завет; в местата на разположение на най-важните символи, както в тяхното синергично взаимодействие. При проследяването на връзката Слово и Изображение са открити два нови псалма (91 и 101) и текст от Новия завет (Йоан 15:5), отразени в изобразителната програма/иконография на подовите мозайки.
3. За първи път в българската литература при проследяването на формирането на специфичния символен художествен език се използват нови извори, като *Corpus Areopagiticum*, *Contra Celsum*,

Stromateis, Апостолски постановления, Апология на християнството, Introduction to the Liturgical Theology of St. Basil the Great, De aedificiis, De disciplinæ arcani origine и др.

4. За първи път в българската литература се прави подробен анализ и описание на литургичните предмети, присъстващи в мозаичните композиции на Балканите: съдове за вино, хляб, поднос за Евхаристиен хляб, както и техните символни проекции – риба, надпис Ихтис, съд за мир и др.

5. Доразвити и обогатени са темите – Извора на Живота и Лозницата и са проследени с многочислени нови примери защо те са основни при подовите мозайки.

6. Направена е допълваща и пространна типология на тези две основни иконографии към вече съществуващата до сега, като са открити и нови смесени типове.

7. За първи път са използвани цветови схеми за разположението на трите основни типа сцени, които показват чрез разположението и размерите им тяхната господстваща роля.

8. С нови примери е продължено изследването на художествените влияния от Рим и Италия, Константинопол, Мала Азия и Предна Азия и работата на отделните ателиета.

9. За първи път в изследвания обем на Балканите е проследена иконографско-стиловото развитие през целия период, 313 г.-началото на VII век, и се фиксира края на подовото мозаично изкуство във връзка с военните и политическите събития, и отражението им върху изкуството и културата на Балканите.

10. С нови примери в българската литература се разкриват взаимните влияния между стенописите, стенните и подовите мозайки през разглеждания период в много по-широк контекст от самите Балкани, а именно във връзка с цялото развитие на раннохристиянската култура и изкуство.

11. Интерпретацията на фигуралните сцени в подовите мозайки на Балканите продължава с нови примери и детайлен анализ на схващането на християнския храм като отражение на Християнския Космос с неговите сфери, чрез създаването на хиеротопия, свързването чрез мистериалните символи и литургични действия на Небето и Земята, на Бог и човеците и тяхното Спасение.

И на финала, изказвам своите адмирации към задълбоченото проучване на научния труд и се надявам текста от дисертационната схема да бъде трансформиран в монографичен материал и издаден в полза, както на учащи се, така и на професионалисти от различните направления засягащи научното и изкуствоведско проучване.

Цитиранията, библиографията и списъка на съкращенията са коректно поставени по отношение на изискванията спрямо стандарта за докторските тези!

В качеството си на рецензент, поставям своята безспорна положителна оценка върху докторската тема: „ОБРАЗНА СИМВОЛИКА В ПОДОВАТА МОЗАЕЧНА УКРАСА ОТ РАННОХРИСТИЯНСКИТЕ БАЗИЛИКИ НА БАЛКАНИТЕ“ и пледирам за удостояване на докторантката Марина Петрова Персенгиева с образователна и научна степен „ДОКТОР“ .

08.10.2021г.

С уважение:

Доц. д-р Моника Попова